

„Ztratili jsme ponětí o tom, co je město“

Rozhovor s architektem
Petrem Pelčákem

František Mikš

Petr Pelčák. Foto: David Židlický

Petr Pelčák (1963), jenž patří mezi výrazné osobnosti brněnského kulturního života, oslavil v květnu letošního roku šedesáté narozeniny. Při této příležitosti vydává nakladatelství Books & Pipes knižní výbor jeho úvah a statí *O architektuře: stavby – město – lidé – doba*, z nichž mnohé byly v průběhu let otištěny na stránkách *Kontextů*. Následující rozhovor vznikl při přípravě knihy a věnuje se nejen otázkám o smyslu a funkci architektury, o společenské roli a odpovědnosti architekta, ale i některým hlavním problémům současné architektonické a urbanistické praxe. A v neposlední řadě i autorově vlastní tvorbě a tomu, zda je možné být v architektuře konzervativní a moderní zároveň.

Petře, o tvých začátcích vlastně moc nevím. Vystudoval jsi Fakultu architektury VUT v Brně, ale studoval jsi také dějiny umění na Masarykově univerzitě. Co bylo dřív a proč nakonec vyhrála architektura?

No to je takový dobový příběh. Na gymnáziu jsem propadl brněnskému funkcionalismu. Žili jsme v šedé kaši za staženou železnou oponou a mne od studu za takový způsob žití

vysvobozovalo vědomí, že jsme během krátké doby svobodné národní existence za první republiky byli součástí evropské kultury, a v architektuře dokonce na její špici. Zhltal jsem obě knížky a jednoho průvodce, které o funkcionalismu vyšly v šedesátých letech, kdy asi pět let nebyl zakázaným tématem, chodil městem a ty stavby hledal a prohlížel. Napsal jsem o něm SOČku i maturitní slohovku. Jaksi přirozeně jsem se proto chtěl na veřejně zabývat architekturou.

A protože kunsthistorie se v našem maturitním roce neotvírala, zbývala architektura. Šel jsem se na školu podívat přes jednu rodinnou známou a učitelé mi říkali, jak je to skvělá profese. Tehdy jsem samozřejmě netušil, že žádná architektura se v té normalizační oblbóvarně se zprůmyslněným stavebnictvím a těžkou prefabrikací dělat nedá a že v Sověty zdevastovaném Československu architektura neexistuje. Když mi to během studia došlo, chtěl jsem toho nechat, ale byli jsme skvělý ročník, seznámili jsme se s architekty z libereckého SIALu, s Mirkem Masákem, a to mi dalo naději, že má smysl školu dostudovat.

V kterém roce to bylo?

Byl to rok 1986 a měla následovat vojna. Já jsem sice musel v diktatuře proletariátu žít, když jsem se do ní narodil, ale sloužit jí se zbraní, ba dokonce jí přísahat věrnost a bránit ji, to jsem si neuměl představit. Tak jsme s kamarádem a spolužákem Tomem Rusínem předposlední rok na architektuře začali dálkově studovat kunsthistorii, tehdy zrovna otevírali ročník. Že tam pak přestoupíme na denní studium a nějak budeme kličkovat do těch sedmadvaceti, do kdy se muselo nastoupit na vojnu. Do papírů na konci vojenské katedry na technice jsem napsal, že se mi zhoršil zrak. Šel jsem na přezkoumání, a přestože jsem měl na jednom oku stále týčž dvanáct dioptrií, se kterými mne napoprve odvedli, tentokrát přede mnou důstojník s monstrózní bradavicí na tváři začal mačkat mé papíry a já pochopil, že lidová armáda mne nechce. Odehrálo se to v kině v Obřanech hned vedle Poláškovy funkcionalistické školy a já pak šel podél řeky do města a zažíval jeden z nešťastnějších dnů svého života. Takže jsem nakonec na fildě dálkově

proflákal jenom první dva ročníky a po státnicích na architektuře se spolužáky nastoupil do ateliéru Viktora Rudiše ve Stavoprojektu.

Tvoje jméno jsem zaregistroval hned zkraje roku 1990, kdy jsi v našem časopise (tehdy ještě *Proglas*) otiskl recenzi tuším na brněnskou výstavu rakouského architekta Antona Schweighofera. V té době ses hodně věnoval zejména brněnské a moravské meziválečné architektuře. Stál jsi u zrodu spolku Obecní dům Brno, jenž se zaměřuje na zprostředkování díla významných českých a středoevropských architektů. Můžeš jeho činnost nějak přiblížit?

Se spolkem Obecní dům je to dlouhá historie. Když koncem osmdesátých let Gorbačov vyhlásil perestrojku a naše bolševické opičky jako vždy Moskvu podporovaly na sto dvacet procent, tak Havlův kamarád architekt Mirek Masák zorganizoval zpracování materiálu o naší architektuře a stavebnictví pro Chartu 77. Dnes si myslím, že chtěl propojit a zformovat mladou generaci a připravit ji na konflikt s bolševikem, respektive na jeho pád. Pan Masák to za primitivních konspiračních opatření vedl a koordinoval a my na základním půdorysném trianglu Praha, Brno, Liberec k tomu stále něco psali. Nutno říct, že tehdy už v Praze Petr Krajčí a Ivan Vavřík nějaké generační pamflety a odbojné družiny připravovali. No a když už jsme v tom jako skupina jeli, tak jsme si řekli, že vyzkoušíme, jak bolševik ta perestrojková hesla myslí vážně, a že když uvolnil možnost sdružování, tak založíme volné sdružení architektů jako opozici vůči Socialistickému svazu architektů. Tak jsme to poslali na ministerstvo vnitra a do novin a některé tu zprávu o založení sdružení Obecní dům opravdu publikovaly.

To bylo léto 1989 a Obecní dům jsme se pojmenovali proto, že jsme se v Praze scházeli v kavárně Obecního domu. To byla ta naše konspirace, že jsme nechodili do Klubu architektů na Letenskou, ale ukrývali se pod buržoazně lesklými křídly secese. Ale pak najednou šlo všechno rychleji, než jsme čekali. Materiál pro Chartu, na kterém jsme již přes rok pracovali, jsme ještě neměli hotový, a Havel už byl na Hradě. Konečně jsme mohli ven z té klece, a tak jsem po krátkém intermezzu v brněnském zastupitelstvu jako člen kooptované skupinky za Občanské fórum odešel v létě 1990 do Vídně pracovat do kanceláře Wilhelma Holzbauera.

V zahraničí jsi byl tuším jen rok...

Bylo k nezaplacení zažít normálně fungující evropskou architektonickou kancelář a vůbec společnost na vlastní kůži, ale po roce jsem si řekl, že je čas vrátit se domů k budování státu. Chtěli jsme se co nejrychleji stát normální evropskou zemí a zároveň jsme si uvědomovali, že je k tomu potřeba znormalizovanou společnost proměnit. Proto mi připadalo vhodné naši již ve druhé půli osmdesátých let existující brněnskou architektonickou skupinu formalizovat a navázat na její předlistopadovou činnost. Šířit povědomí o tom, co je dobrá architektura. Proto vznikl Obecní dům Brno. Organizovali jsme výstavy řady německých, švýcarských, slovinských či rakouských architektů, většinou našich přátel, jako třeba Antona Schweighofera, kterého jsi vzpomněl, ale i našich domácích vzorů – Emila Přikryla nebo Aleny Šrámkové. A fungovali jsme také na spolkové bázi – scházeli se v ateliérech a představovali naše projekty, protestovali proti připravovanému zničení Velkého Špalíčku nebo

funkcionalistických obchodních portálů i budov. Měli jsme pravidelné spolkové výstavy, a to i v zahraničí, například ve Slovinsku, Německu, Rakousku, Slovensku. Jak přibývalo práce a probíhalo zakládání rodin, tak ubývalo času, a tím i našich aktivit, které se nakonec v novém století smrskly na přípravu publikací a výstav o brněnských a moravských meziválečných architektech.

Těch monografií byla celá řada. Zdokumentovaly téměř celou brněnskou modernu. Co vás k tomu vedlo a co ti to dalo?

V osmdesátých letech jsem v Brně prováděl po funkcionalistické architektuře západní architektu, kteří se na ni přijížděli podívat. Posílal mi je z Prahy Vladimír Šlapeta, který ji v Evropě proslavil svými publikacemi. A když jsem si Ruggero Tropeanovi z Curychu stěžoval, jak ten funkcionalismus bolševici ničí, tak mi říkal: „Uvidíš, co teprve přijde, až tu budou peníze.“ Tehdy jsem nechápal, o čem mluví, a došlo mi to až v devadesátých letech – jistě si pamatuješ naše nové ekonomické elity ve fialových sakách a bílých ponožkách. Při pohledu na ně jsem si naivně myslel, že když opublikujeme dílo brněnských meziválečných architektů, a tím informace o jejich stavbách učiníme obecně dostupnými, tak je nově uvolněná a zbohatlá společnost nezničí. Od roku 1998 jsme vydali přes patnáct monografií, brněnskou meziválečnou modernu jsme skutečně téměř celou zdokumentovali. Jenže *new-rich* zaprvé nečtou a za druhé je jim kultura úplně ukradená. Takže jak my jsme to s Ivanem Wahlou a dalšími kamarády kompletně zdokumentovali, tak oni to kompletně zničili. S přispěním stále bohatšího státu a veřejného sektoru,

samozejmě. Ruggero se ani o fous nespletl. A co mi to dalo? Skvělé školení v architektuře.

Zkus být více konkrétní. Které důležité funkcionalistické stavby byly zničeny?

Myslím, že nemá cenu ty stavby jmenovat, tím bychom mohli strávit zbytek dne. Každý dům s plastovými okny a polystyrenem na fasádě je zničený, takže se rozhlédni kolem sebe a vidíš to. Ale upozorním tu na jeden obzvláště bestiální případ – skutečně ve smyslu Mrštíkovy *Bestia triumphans*: připravuje se zničení vlastního domu Bohuslava Fuchse na Tůmově ulici! Někdo koupil rodinný dům, který Bohuslav Fuchs navrhl, v němž žil a zemřel, a chce ho přestavět na mnohabytový dům – s přistavěným schodištěm, probouranými okny a přidanými balkony. Fuchs je jeden z mála v zahraničí známých brněnských moderních architektů, takže ničit jeho vlastní dům je jako pálit Janáčkovy manuskripty nebo skartovat Kunderovu knihovnu. Na přestavbu již bylo vydáno stavební povolení, které našťastí na základě odvolání sousedů soud zrušil. Což ovšem ještě neznamená, že vše končí.

To je jeden konkrétní případ za všechny, raději se pokusím o obecný popis té zkázy. Estetika funkcionalistické architektury je křehká. Je tvořena dobrými proporcemi čili celkovou figurou průčelí, dobrými detaily, například subtilními dřevěnými okenními rámy a ocelovými vstupními dveřmi, dobrými povrchy, třeba hladkou bílou omítkou a travertinovým ostěním oken nebo keramickým či terazzovým soklem. Takovou architekturu tedy úplně zničíme, když jí nahore zvedneme střechu a přidáme krabice vikýřů půdní nástavby, vyměníme okna a vstupní dveře za tupá plastová, prohloubíme jejich ostění

o dvacet centimetrů nalepením polystyrenu, bílou omítku nahradíme kanárkovou stěrkou a na sokl nebo přízemí nalepíme velké superlesklé čtvercové dlaždice, jaké známe z autosalonů. A přesně to jsme v Brně s meziválečnými, ale i staršími obytnými domy provedli.

Ano, to je ten zateplovací mor. Víím, že toho nejsi příznivec, a to nejen kvůli ničení památek...

Zateplování budov je prováděno z dotací. Všechno, co vznikne pomocí dotací, je špatně. Minimálně proto, že je to vždycky zbytečně drahé, často také úplně zbytečné, občas nepotřebné a neužitečné, někdy škodlivé. Myslím, že se zateplením je to podobné. Naše domy přestaly dýchat, jak tomu bylo dříve, mikroventilace jsme tomu říkali. Proto se v nich nyní daří plísním a žije nezdravě. Ostatně píšu o tom v závěru svého textu, který je otištěný v tomto čísle. Stejně jako o zálibě naší společnosti volající po trvalé udržitelnosti stavět prosklené budovy, které jsou energeticky nejnáročnější. Protože se snažím být normální a užitečný, navrhuji stavby, které nejsou zbytečně energeticky náročné. Proto jsem nepostavil jedinou skleněnou budovu.

Nepostavil jsi rovněž žádnou postmoderní extravaganci, což mi je sympatické. V textu „Za konvenční architekturu“ píšeš o tom, že architekt by měl být schován za stavbou, že stavba by neměla být upoutávkou na svého autora, jak je tomu dnes u tzv. starchitektů, hvězdných architektonických celebrit...

Když jsem byl poprvé v roce 1990 ve Spojených státech, přečetl jsem si v *Los Angeles Times*

Nové amsterodamské čtvrti: Zuidas (vlevo)
a Overhoeks (vpravo). Foto: Petr Pelčák

celostránkový esej pojednávající o tom, jaké bude nadcházející sezónu téma úspěšných románů. Naprosto mne šokovalo, že je možné psát o literatuře jako o módě. Další projev mé hluboké naivity. A zase mi strašně dlouho trvalo, než mi došly souvislosti. Tedy že když je literatura svého druhu businesssem, musí jím být i architektura. A v takovém businessu je třeba něčím zaujmout, zájem medializovat, medializací vybudovat značku a tu zpeněžit maximální reprodukcí a další medializací udržovat její hodnotu. Pro reprodukci je každá země příliš malá, proto je třeba operovat ve světovém měřítku. Takže vše lokální, kontextuální nejenže nelze z letadla spatřit a rozvíjet, ale je třeba to vymazat, aby reprodukci značky nestálo nic v cestě. Je jasné, že na začátku zaujmeš jediné něčím neotřelým, nebývalým, šokujícím. Něčím, co boří vše zažité, co se šklebí tradici. A tak mnozí star architekti ničí náš svět...

To však nezačalo až s postmodernou a módní vlnou starchitektů. Jak vlastně dnes s odstupem vidíš funkcionalismus? V jednom ze svých textů cituješ skandinávského architekta Kaye Fiskera, který ho přirovnává k čistícímu prostředku, jenž přeletěl přes národy jako bouře, osvobozující a stimulující. Bylo to nutné, ale zničilo to příliš mnoho...

Navážu na to, o čem jsme již mluvili. V mládí mne funkcionalismus přitahoval jako kulturní fenomén, v němž Češi, když byli svobodným národem ve svobodné zemi, dokázali být světoví. Žil jsem v uzavřené normalizační plechovce a snil o té svobodě. A funkcionalismus byl jaksi přirozeně náš, a já se s ním proto taky jaksi přirozeně identifikoval. Nezájímala mne jen estetika těch staveb, ale také jejich osudy a osudy lidí, kteří je postavili nebo v nich žili. Byl to silný náboj, který mne přitahoval a přitáhl k architektuře. Ale později, musím říct, že hodně později, až

jsem se trošku rozkoukal a začal chápat souvislosti, mi došlo, jaké škody modernismus napáchal. Josif Brodskij to viděl tak, že „Le Corbusier a Luftwaffe společně zničili tvář Evropy“. Proto mám dnes k funkcionalismu podivně ambivalentní vztah.

Z tvých textů je to znát, proto se na to ptám. V jednom píšeš, že architektura po první světové válce nemá s tou předválečnou téměř nic společného. Přesto teoretikové a mluvčí avantgardy věnovali tolik energie, aby nás přesvědčili o opaku, když se snažili sestavit její genealogii sahající až do 18. století. Britský historik architektury James S. Curl tento „nativ“ skvěle demaskoval v knize *Budování dystopie: podivný triumf architektonického barbarství, kterou jsme nedávno vydali...*

Avantgarda chtěla vybudovat nový svět. Aby tak mohla učinit, potřebovala se nejdříve vypořádat se světem starým. Rozhodně nebyla hloupá, a tak si od samého počátku uvědomovala, že svůj nový svět nevybuduje přes odpor společnosti. A proto musí společnost přesvědčit o tom, že tento nový svět je přirozeným vyústěním její existence, že to je její vlastní přirozený vývoj. Proto avantgarda musela vytvořit iluzivní obraz toho, že její nový svět je přirozeným a legitimním, a tudíž jediným možným výsledkem vývoje dějin starého světa. Slovo svět zde můžeme libovolně zaměňovat se slovem architektura. Navíc je tu jasná paralela: ideje socialismu zpočátku lidem také zněly spravedlivě a správně, jeho politická hesla a praktiky již méně, ale že jeho uvedení do života v Německu a Rusku a později v Číně a téměř celé Africe skončí masovým vražděním, genocidami, vyhlazovacími a koncentračními tábory,

to asi v okamžiku zrodu socialismu, od něhož se komunismus odrazil, nenapadlo nikoho. Proto měl až do své kompromitace praxí mnoho exponentů, a ještě více sympatizantů. Architektonická avantgarda byla, až na výjimky, také levicová. A možná to původně také myslela dobře. Ale příliš mnoho rozbila. Těžko říct, zda to ještě lze slepít.

Když jsme u té avantgardy, zastavme se ještě na chvíli u výtvarného umění, u malířství a sochařství. Doma i v kanceláři jsi obklopen obrazy a sochami. S některými výtvarnými umělci spolupracuješ a vztahem architektury a umění se zabýváš i ve svých textech. Jak to tedy vidíš?

Architektura není uměním, protože má účel a slouží. To umění nesmí. Proto taky ideologická tvorba, nacistická nebo komunistická například, uměním není. Architektura má však s uměním společný základ, a sice hledání formy pro myšlenku, kterou chce a musí vyjádřit. Zároveň architektura vždy vytvářela prostor a ten poskytovala umění, aby ho i její hmotu oduševnilo. Proto byla nazývána královnou umění. Ten titul jí daly ostatní uměny, jako vděk za její štědrost. Architekt vždy spolupracoval s umělcem, protože aristokracie a po ní se opičící buržoazie chtěly vytvářet oduševnělé prostředí a v takovém také chtěly žít. Až světová válka přinesla konec evropské kultury a kulturní Evropy. Jako zastánce tradice si myslím, že práce architekta a umělce k sobě patří. Jenomže dnešní zadavatelé, tedy investoři, si to již myslí méně. A hlavně již téměř nejsou umělci, kteří by něco uměli. Třeba vytvořit sochu nebo reliéf. Ty skřeky a karikatury a jakési podivné a šklebivé ilustrace novinových zpráv, které

dnes plní galerie, samozřejmě s uměním nic společného nemají.

Soudobé umění je na jinou a dlouhou debatu, kdy bychom se myslím v mnohém shodli. Ale držme se architektury. Mělo by smysl znovu zavést povinnost vyčlenit procento z ceny stavby na výzdobu, tedy umění, jak je tomu v některých západních zemích, alespoň u veřejných staveb? U nás něco podobného platilo od roku 1965 až do roku 1991. Třeba by se našli umělci, kteří by dokázali svými díly tyto budovy nějak oživit, i když asi ne ti z dnešního uměleckého mainstreamu...

Myslím, že by to mělo smysl. Zaprvé se podívejme do zahraničí, které zmiňuješ. Nemusíme ostřit zrovna na země, kde každý předpokládá, že do umění ve veřejném prostoru nebo veřejných stavbách investují, jako třeba Holandsko. Podívejme se do Velké Británie, kde by moc z nás nečekalo nějakou se socialismem spojovanou formu podpory umění. A co v té tradiční výspě kapitalismu uvidíme? Fůru umění v ulicích a veřejných budovách.

Zadruhé to procento z rozpočtu stavby, které u nás za socialismu muselo být investováno do uměleckého díla, přineslo i kvalitní umění. Mnohdy také od umělců, kteří měli zakázáno vystavovat. Protože umělce si vybral architekt, pak šli s návrhem před komisi Českého fondu výtvarných umění, v té seděli otrlí bolševici, a přesto umělecký návrh zakázaného kolegy schválili. Můj první šéf Viktor Rudiš, sám ze Svazu architektů za normalizace vyhozený, takto v sedmdesátých a osmdesátých letech na svých stavbách umožnil pracovat kamarádům, umělcům taktéž vyhozeným ze svazů, jako Zdeňku Palcovi či

Miloši Chlupáčovi – třeba zrovna jejich sochy jsou v Líšni. Takže když pravidlo, že součástí veřejné investice musí být umělecké dílo, umožnilo za totáče přežívat disentanímu umění a disentaním umělcům, asi by se tak zřejmě dělo i nyní, čili by vznikala i skutečná umělecká díla.

A zatřetí, sám se pokouším své stavby spojit s uměleckými díly, pokládám to za přirozené. S několika dobrými sochaři a malíři se přátelím, takže máme podobný pohled na svět a na umění. Spolupráce by tedy logicky přinesla realizaci esteticky jednotnou a snad i silnou. Ovšem prosadit práci umělce se mi podaří jen zřídka. Například pro návrh přestavby brněnské Filozofické fakulty byla důležitá socha *Vítězná Niké* od Arnolda Bartůňka, která organizovala prostor nádvoří, a proto byla od počátku součástí projektu. Dnes tam ovšem nestojí, neprošla nějakou rektorskou komisí, která Bartůňka považovala za tradičního sochaře a požadovala nějakou pecku. A nechtěla rozumět mé argumentaci, že právě proto spolupracujeme, když sám jsem tradiční architekt a moje architektura je tradiční. A že takto jednotně a celistvě esteticky působící dílo vždy v historii vznikalo. Dokonce ani přímluva Ivana Rullera a Viktora Rudiše, kteří přes normalizační komise protahovali ty zakázané výtvarníky, nám s Arnoldem Bartůňkem u této komise nepomohla. To před vstupem do Fakulty informatiky na Botanické ulici je alespoň zrealizovaný velký podstavec pro mobil, tedy pohyblivou sochu Vratislava Karla Nováka. Na té jsme se s tehdejším děkanem fakulty shodli, jen tam dodnes chybí a sochař Novák zatím umřel. A já si myslím, že kdyby v rozpočtu těch staveb byla položka na umění, tak by obě sochy stály na svých místech.

Nová kodaňská čtvrť Nordhavn (vlevo) a nová londýnská čtvrť King's Cross (vpravo). Foto: Petr Pelčák

V poslední době se začíná stále více mluvit o tzv. tradicionalistických architektech, i když u nás toto téma není moc živé. Sleduješ jejich práce?

No, nejprve bychom si museli vyjasnit, o jaké architektuře a jakých stavbách mluvíme. Dvacáté století se událo a nelze je odestát. Historie není film, nelze ji vrátit. Na základce nás učili, že na světě žijí tři miliardy lidí. Od té doby jsem sotva vypil pár šálků kávy a sklenek vína, a je to osm miliard. Čísla 3 a 8 sice jsou součástí Fibonacciho posloupnosti, harmonizační číselné řady, se kterou jako architekt často pracuji, ale – a teď vážně – vztah těch dvou čísel světové populace, její obrovský nárůst během krátkých padesáti let si reálně neumím představit. Nevím, co si o tom myslet, nevím, co to opravdu znamená. Sedím v tom krásně zařízeném pokojíčku střední Evropy, víceméně sofistikovaně diskutuji o chuti kávy a chuti vína a nejsem si jist, zda se chovám jako idiot, nebo ne. Nevím, jakou váhu mají témata diskutovaná v Evropě třeba v Indii nebo v rovníkové

Africe. Dokonce si přestávám být jist, že něco jako střední Evropa ještě existuje. A taky nevím, jak stavět, aby každý na světě mohl důstojně bydlet, a přitom ne se mnou v pokoji. Nedokážu říct, zda stavět něco jako Poundbury je podivnost, nebo není. Spíš mi to přijde sympatické a spíš si myslím, že to podivnost je. Protože to nemá s obvyklým projekčním zadáním ani s obvyklými problémy stavění ve městě mnoho společného. Ale abych byl upřímný, teprve se tam chystám. A pak – konstituční monarchie je pro mne nej-sympatičtější formou státního zřízení.

Mimochodem, víš, že Quinlan Terry, nejoblíbenější architekt krále Karla, měl na samém konci totáče přednášku v Brně? Petr Oslzlý mě instruoval, abych se o něj postaral a přivedl ho do kulturáku v Kamence. Vyzvedával jsem ho ve Slavii, kde již čekal v hotelovém lobby s manželkou a synem, na stolku ležel výtisk sovětské *Pravdy* a on se ptá: „Proč se ty noviny jmenují Pravda, když píší samé lži?“ Pak jsme nasedli do obrovského červeného volva a jeli do Kamenky,

kde těma úzkýma uličkama takřka nemohl projet. Protože jsem neuvěřitelnou shodou náhod v ten samý den Brnem prováděl autobus studentů architektury z Frankfurtu nad Mohanem, tak jsem je na přednášku pozval. Představ si tu absurdní situaci: v totalitním Československu, v Brně, které bylo pokusným policejním městem státu – pamatuješ ty policejní domečky na nožkách na všech výpadovkách a sirény s majáčky na způsob telefonních budek v ulicích? –, se uskuteční přednáška architekta anglické královské rodiny s publikem levicových západoněmeckých studentů! Terry přednášel vestoje a kreslil na balící papír profil klasické římsy v měřítku 1:1 a ti mladí Němci se do něj naváželi. A tak jsme poprvé v životě zažili otevřenou diskuzi po přednášce. Nám už tehdy otrnulo, a tak jsme o ní vydali novinovou zprávu a J. P. Kříž ji otiskl ve *Večerníku*. Byla to úžasná doba, bolševik už měl namydlený schody, a mně zase až s odstupem došlo, že to byla akce podzemní univerzity Petra Oslzlého a Jiřího Müllera, kterou Roger Scruton zásoboval špičkovými britskými přednášejícími. Byl jsem tehdy zapojen v mnoha věcech, ale v podzemní univerzitě bohužel ne. Scrutona jsem poznal až při jeho poslední návštěvě Brna a litoval jsem, že jsem se zrovna na tuhle univerzitu nedostal. Ale ty jsi ji absolvoval, že ano? To muselo být úžasný...

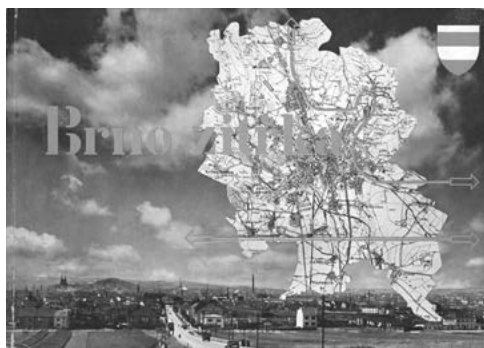
Stihl jsem jen pár posledních přednášek, ale v té době to bylo skutečné zjevení, které v každém zanechalo výraznou stopu. Ale když jsme u toho Rogera Scrutona, právě on se aktivně zasazoval o lidštější architekturu ve své zemi, byl dokonce předsedou vládní komise Building Better, Building Beautiful, která publikovala obširnou zprávu i návrhy řešení pro anglická města i venkov. Když si to shrneme, na jedné

straně máme bezduchou průmyslovou zástavbu, která je všudypřítomná, a dnes také starochitektury, kteří svými bizarními stavbami zaplevelují centra hlavních měst. Na druhé straně pak tradicionalisty, i když míň viditelné, snažící se napodobit stavby minulosti. Vede někde mezi tím rozumná cesta? Dá se dnes stavět moderně a současně tak, aby z těch staveb a míst, jak o nich mluvíš, dýchal skutečný život, byl tam genius loci? Cestuješ často do zahraničí a jistě máš přehled po světové architektuře. Můžeš uvést pár zajímavých zahraničních architektů pracujících s tradicí a kontextem nebo pár příkladů úspěšné bytové zástavby či veřejných budov, kterými bychom se u nás mohli inspirovat?

Odpověď uvedu banalitou, tedy zdánlivou banalitou. Ukazuje propast mezi námi a normálním světem. Propastný rozdíl mezi Českem a západní Evropou totiž je, že na Západě se staví. Zatímco naše společnost se snaží stavění všemi způsoby bránit, ta západní ho chápe jako potřebnou činnost, ba jako nutnost svého rozvoje, který pro ni je přirozeným cílem, a proto mu nebrání. Některé skutečnosti mi dojdou, až když je vidím na vlastní oči. Před lety jsem často létal do provinčního italského města velikosti Zlína a jenom pohledem ze schodů letadla jsem pokaždé napočítal sedm jeřábů. Tolik tehdy nešlo a podnes nelze spatřit v celém půlmilionovém Brně. A když tam města pečují o svůj růst, pečují rovněž o způsob, jak bude prováděn. Česká města až do nástupu komunistů také snila, zatímco dnes, třicet let po jejich odchodu, nesní. To ilustruje ten propastný rozdíl. Normální evropské město má představu, čím a jaké chce být a jak své vize naplnit. Tak tomu bylo i u nás až do příchodu komunistů.

Například poslední prvorepublikový brněnský starosta Rudolf Spazier, mimochodem později vězněný nacisty i komunisty, krátce po Mnichovu vydal publikaci *Brno zítřka*, v níž vedení města přesně definovalo představu jeho existence za změněných podmínek a také způsoby, jak jí dosáhnout. Je to kniha plná obrázků, projektů, grafů a statistik. Navzdory době optimistická publikace.

No a dnešní Brno v roce 2003 počalo připravovat stavbu Janáčkova kulturního centra, roku 2005 na ni vypsal mezinárodní architektonickou soutěž a dnes, po dvaceti letech, je za rozpadající se ohradou v centru města skryta již pár let hotová podzemní část stavby s hromadnými garážemi, které ovšem nikdy nebyly uvedeny do provozu. Taky takhle doma plánujete a spravujete rodinný rozpočet a majetek? Asi ne, takže se zdá, že nás prostě jen vlastní město nezajímá. Přitom si představ, že Brno bylo v roce 1933 naším prvním městem, které si vypracovalo regulační, tedy územní plán spojený se všeobecným plánem hospodářským. A totéž Brno dnes má třicet let starý, tedy nefunkční územní plán, který je nejstarší v České republice a brání jeho rozvoji. Proto tu nelze za normální příjem pořídít bydlení. Na rozdíl od

Ing. Dr. R. Spazier: „Starosta zemského hlavního města Brna dovoluje si předložiti tuto publikaci a prosí o její laskavé přijetí. V Brně v lednu 1939.“ Repro: *Brno zítřka*, 1939

nás evropská společnost již před několika desetiletími začala projevovat velký zájem o podobu svých měst. Vznikly čerstvé formy urbanistické plánovací praxe, dnes známé jako New Urbanism a Stadtreparatur. Historické město se opět stalo ideálem, proto nyní existuje architektonický přístup vtípně vyjádřený termínem *weiterstricken*, čili pokračování ve tkání tradiční urbánní textury. Všude, kam jedeš, to vidíš. Nejenom v Berlíně, který po sjednocení musel znovu vybudovat svoje centrum. Podívej se na probíhající velké urbanizační projekty Europaalee v Curychu, Plaines-du-Loup v Lausanne, King's Cross v Londýně, Eilandje v Antverpách, Nordhavn v Kodani, na již dokončený Junghans na Giudecce v Benátkách, na dlouhodobě připravovaný a řízený růst Vídně nebo na pečlivě plánovaný rozvoj Barcelony nebo Amsterdamu. A tak bychom mohli pokračovat další půl hodiny. A vše se to realizuje během pár let. Poslední exkurzi s kanceláří před lockdownem jsme na podzim roku 2019 podnikli do Amsterdamu. Byli jsme se podívat na obří brownfield Overhoeks na severní straně Noordzeekanaal. Popíjeli jsme tam pivo v nějaké plechové hale a kolem byl na panelech vystaven projekt plánované zástavby okolí. Když jsem byl v Amsterdamu letos v květnu na Vermeerově výstavě, chtěl jsem vidět, co je tam nového. Dlouho jsem to místo, kde jsme před třemi lety na břehu kanálu seděli, nemohl najít. Všude bylo normální město s obyvateli v ulicích. Pak mi došlo, že se pohybuji v tom zrealizovaném projektu. Byli tam desítky obytných bloků, stovky rodinných domů, parky, výrobní haly, dvě muzea, hotel, studentské koleje, prostě normální živé město.

To vše souvisí s jednou důležitou věcí. Plánování a rozvoj města musí mít kontinuitu, takové obří projekty musí připravovat městský architekt

se zkušenostmi, schopnostmi a vizí. Musí být dobrým architektem i manažerem. Když si město takovou osobnost najde, tak si ji snaží udržet. Protože nejsou na trhu. Například hlavním architektem Antverp je Němec Christian Rapp, hlavní architektkou Berlína Švýcarka Regula Lüscher. Praha i Brno se svých náročnými konkurzů vybraných hlavních architektů nedávno zbavily, Praha v roce 2014 a pak znovu 2016 a Brno teď na přelomu roku. Ale aby byl autoportrét realistický, tak Litomyšl si stejnou městskou architektku drží již třicet let. A podobně mnohá další menší města věří lidem, které si jednou vybrala, například Dolní Břežany.

Tvrdíš, že jsou u nás města v ohrožení, dokonce jsi tak pojmenoval jeden ze svých nedávných článků v *Kontextech*...

Města jsou naše historie. Jsou zhmotněnou formou společného bytí. Budují se věky. Přijímáme je jako zděděný statek a zděděnou hodnotu. Samozřejmě hmotnou, ale především kulturní. A naší povinností je tuto hodnotu udržovat a předat dál. Město se proto musí permanentně budovat. A to nyní neděláme. Ztratili jsme ponětí o tom, co je město. Nebudujeme je. Ani stavbami, ani způsobem života. Přestali jsme se například do města hezky oblékat – proč taky, když většina po ulicích chodí v teplácích či jakýchsi pyžamech. A přestali jsme o město dbát stavebně. Například tzv. brněnskou Novou městskou třídu, tuto hlavní ulici nové čtvrti vznikající na brownfieldu v těsném sousedství historického centra, připravujeme jako dálnici se šesti pruhy, takže nezbyvá místa ani na chodníky, ani na stromy. Ta ulice začíná u Zvonařky a končí před průčelím památkově chráněného bloku bývalých četnických kasáren

na Bratislavské. Takže měří asi půldruhého kilometru a dál nepovede. Navíc by mělo být naším cílem, aby po ní žádná průjezdná doprava nejezdila, když je to obslužná ulice nové obytné čtvrti. Ale my bez přemýšlení realizujeme děsivý projekt vzniklý v sedmdesátých letech, tedy před půl stoletím, kdy si komunisté samozřejmě nelámali hlavu s tím, že zboří půlku Brna a řůru hodnotných historických staveb, neboť žádnou neměl kdo bránit, protože je majitelům nejdříve ukradli. A protože komunisté také majitelům ukradli stavební firmy, které obratem ruky zničili, tak neuměli stavět domy, jenom panelová sídliště. A ty staré domy neuměli ani opravovat, to neměl kdo dělat, když tradiční stavební firmy již neexistovaly. Tak staré domy bourali, bourali je plošně, aby na jejich místě mohli stavět ta sídliště. Pro sídliště na takto vytvořené „zelené louce“ si vydali stavební předpisy a normy, a ty nám zůstaly dodnes, takže podle nich nelze stavět město. Mimořádně jsem přesvědčen, že jsme se stali tak nekulturním národem také proto, že většina městských Čechů vyrostla na sídlišti. A protože máme naprosto absurdní a dysfunkční systém stavebního práva a zbytnělou a zpozdilou byrokracií, jsou naše města v ohrožení.

V délce správních termínů určených legislativou jsme prý až na 165. místě ze 185 posuzovaných zemí světa. Navíc se říká, že například drtivá většina novějších staveb stojících ve Vídni by u nás nešla kvůli stavebním předpisům vůbec postavit...

Dříve jsem jezdil se svými studenty a nyní jezdím se spolupracovníky, tedy s naší kanceláří každoročně na exkurzi do některé inspirativní západoevropské metropole. A pokaždé se při návratu

účastníků zájezdu ptám, které novostavby je nejvíce zaujaly, které se nejvíce líbily. Všechny, co během té dlouhé řady let vyjmenovali, mají společný rys: u nás by nemohly být postaveny, protože vždy něčím odporují českému stavebnímu právu, či spíše způsobu jeho výkladu naší byrokracií. Vždycky je upozorním na důvody, proč by u nás nemohly být povoleny, vždy si to pak uvědomí a vždy zírají.

Proč to u nás nejde?

Protože pozice veřejné správy jsou zcela nekompetentně obsazeny. A protože ti lidé nemají ponětí o tom, co je smyslem jejich úřadu a co je jejich rolí, vystavějí kolem sebe barikádu norem, vyhlášek a předpisů. Ty u nás tvoří nepřehlednou a neprůchodnou džungli, vydává je kdekdo, nejsou vůbec zkoordinovány, a hlavně nestanovují cíl, pouze určují jedinou možnou cestu, kterou lze jít. A kdo po ní nejde, tomu hlava sejde. Tato nekompetentní správa a její nekompetentní rozhodování zničily důvěru v osobní zodpovědnost a respekt ke vzdělání, výsledkům, profesionalitě, individualitě a specifickým. K tomu máme katastrofální stavební zákon, resp. způsob jeho výkladu a aplikace, stavební vyhlášky a normy ušité na panelová sídliště a tomu odpovídající mentální stav společnosti. Zbytnělá, líná, alibistická a panovačná byrokracie, komunální politika jako společnost s ručením omezeným ve čtyřletém cyklu, kdy nelze nic stihnout, a už tak špatné územní plánování ochromené nekompetentními rozsudky správních soudů. Takže všichni pouze hledají důvody, proč nic nejde. Jen pro pořádek dodávám, že není vyloučeno, že za tu absenci vizí, vůle a zodpovědnosti nemůže bolševik, že je možné, že to v nás už bylo před ním a že mu to jenom otevřelo dveře.

Ale aby nevznikl mylný dojem, že všechno vidím černě, tak se ještě vrátím k tvému předešlému dotazu na zahraniční architekty beroucí v potaz tradiční architektonická témata a kontext. Pro stručnost se omezím na Británii, kterou obdivuji a kde vznikají skvělé stavby i celé městské lokality, například od studií David Chipperfield, Caruso St John, Sergison Bates, Morris+Company, Níall McLaughlin, Stanton Williams, Alison Brooks, 6a Architects, Carmody Groarke, Henley Halebrown, Stephen Taylor, Maccreeanor Lavington, Feilden Clegg Bradley a mnoha dalších.

No to je Británie, ale u nás, jak píšeš, je architektury projektováno pouze asi deset procent každoročně dokončených staveb. Proč?

Je tomu tak proto, že u nás mohou pozemní stavby projektovat autorizovaní stavební inženýři. Tedy profese, která v architektuře a urbanismu není vzdělána. Tudíž na tuto disciplínu s vlastní historií, teorií, estetikou a etikou nebere žádný ohled. Právě to jsou však důvody, proč je navrhování staveb nejen ve státech Evropské unie, ale ve všech kulturních zemích vázanou činností, k výkonu které je třeba státních zkoušek a státního souhlasu. Ten na Západě mohou získat pouze architekti, kdežto inženýři mohou navrhovat jenom speciální části projektu, v nichž jsou vyškolení a k nimž získají autorizaci, tedy např. ke statickému, vnitřnímu prostředí budov, hospodaření s dešťovou vodou, dopravě. Profese stavebního inženýra je sovětský model, importovaný k nám po roce 1948 z bolševického Ruska. Na Západě stavební inženýr v našem slova smyslu neexistuje. Pozemní stavby projektují výhradně architektonické projekční kanceláře, ve kterých jsou zaměstnaní výhradně architekti a průmyslováci.

Petr Pelčák, nový městský blok v brněnské Jižní čtvrti. Foto: Bořivoj Čapák

Jedinou výjimkou, která je mi známa, je Itálie, která po druhé světové válce byla velmi chudá a v rámci rekonstrukce země umožnila navrhovat stavby také inženýrům. Ale ti u nás projektují naprostou většinu pozemních staveb. Protože neztrácejí čas architekturou, jsou jejich projekty lacinější, tudíž nejrozšířenější. To přineslo situaci, v níž naše společnost nevidí rozdíl mezi architektem a projektantem, mezi architekturou a stavěním. A tak u nás projektují divadla stejné firmy jako logistické areály. Západ architekturu a pragmatické stavění rozlišuje, to je otázka společenské kultury, jako třeba způsob držení příboru. A ten rozdíl kultur lze také vidět v tom, že zatímco u nás dopravní inženýři navrhují města, protože dopravní řešení ulic je přece jejich základem, v západní Evropě architekti navrhují ulice – a samozřejmě města. Taky tam nesmějí pozemní stavby navrhovat akciové společnosti, které jsou z logiky své vlastnické struktury a způsobu řízení anonymní, neprůhledné, a tedy bez jednoznačně určitelné osobní právní zodpovědnosti a autorství. Právě z těchto základních důvodů je navrhování staveb všude ve světě vázanou činností vyžadující státní zkoušky a dohled.

A ještě jedna pro kvalitu architektury zásadní věc je u nás specifická. Hodně projektantů – v tomto případě inženýři i architekti – tady jede na provize. Ty se tak stávají jejich kritériem tvorby návrhu a výběru výrobků. Přitom architekt, podobně jako advokát, má bezvýhradně zastupovat zájmy klienta. A přijímáním provizí ho zrazuje, neboť pracuje ve prospěch opačné strany obchodního vztahu. Zároveň projektanti, kteří si příjmy vylepšují provizemi, mohou nabízet nízké honoráře, čili získávají konkurenční výhodu v soutěži o zakázky včetně veřejných. To je další důvod, proč je u nás dobrých staveb a kvalitní architektury tak málo.

Pojďme tedy závěrem k tvé architektonické praxi. Máš docela velkou projekční kancelář v Brně a také v Praze. Na vašich webových stránkách se dočtu, že se zajímáte o velké a projekčně náročné stavby a přitom kladete důraz na město jako urbanistický, kulturní a historický fenomén, na porovnávání starého a nového, na vytváření obytného prostředí... Kterou z realizací vaší kanceláře v tomto směru považuješ za nejzdařilejší?

Začnu poznámkou k velikosti kanceláře. Je nás dlouhodobě kolem třiceti. Ale kdyby v naší zemi byl odhadnutelný průběh správních řízení, jejich délka a výsledek, tak by nás bylo o čtvrtinu, možná o třetinu méně. Čili musím zaměstnat o 25–30 procent více lidí jenom proto, že kvůli nefunkční veřejné správě není možné v mém podnikání závislém na jejím konání plánovat. A to mé podnikání je přitom výkon svobodného povolání! Vykonávám ho jako autorizovaná osoba s rázítkem se státním znakem! K vydání územního rozhodnutí musím získat přibližně 40 vyjádření

a závazných stanovisek. Vzpomínám si na dobu, kdy územní řízení trvalo měsíce, dnes trvá roky. Necht' si cení svého životního štěstí každý, jehož práce není závislá na výkonu veřejné správy! Ta přitom svojí neefektivností zdražuje životní náklady nám všem. No a teď zpět k tvé otázce. Je na ni těžká odpověď, a to hned z několika důvodů. Člověk nemá od vlastní práce odstup, protože všechny přijaté projekty dělá rád. Zároveň v našich podmínkách vznikají všechny dlouho a těžce. Architektova práce u nás je maraton anglickou uličkou. Takže když už se nějaký projekt uskuteční, jsi šťastný, že ses toho dožil, a je to velký svátek. A v takové situaci není lehké si zachovat kritičnost. Například nyní se právě dokončuje stavba, kterou jsme začali projektovat v roce 2013, takže s projektem žijeme již jedenáctý rok. Často si stěžujeme, jak se doba zrychluje. No a vidíš, ona se naopak zpomaluje! Návrh, povolení a realizace takového projektu dříve trvaly tři roky. Dnes to trvá čtyřikrát déle. Také cena metru čtverečního bytu je dnes čtyřikrát vyšší, než byla před dvanácti lety. Možná to spolu souvisí, ale nikdo to nechce vidět. Architektům to samozřejmě taky komplikuje život. Vedle toho, že se nedobereš žádných zkušeností, navíc sám zapomeneš, jak jsi to tehdy při promýšlení projektu myslel. Přitom se nemáš koho zeptat, protože nikdo ze spolupracovníků, kteří projekt vedli, již v kanceláři nepracuje. No ale stavba se nyní dokončuje, tak se ten velký svátek blíží. Přitom je to normální městský blok. Tedy my jsme se o to hodně snažili. A aby jako první skutečný domovní blok nové Jižní čtvrti založil její městský charakter a atmosféru. Tomu odpovídá typicky městský mix funkcí. Vrací bydlení, a tedy stálý život zpět do centra města. Skládá se z administrativní budovy v ulici Trnitá a šesti obytných budov ve zbývajících dvou ulicích, které

Petr Pelčák, Ivan Reimann, Thomas Müller, projekt dostavby obytného bloku v Praze-Holešovicích.
Vizualizace: Pelčák a partner architekti

zakládá. Všechny mají obchodní parter. A také kvalitní materiály fasád, které jsou u jednotlivých domů rozdílné. Naším cílem bylo, aby proměnlivost průčelí a jejich tradiční, kvalitní materialita nabízely dostatek motivů pro oči, pro nahlížení z větších i menších vzdáleností, podobně jako v ulicích historického města. Tedy aby vznikla atmosféra tradiční ulice s nabídkou zážitků jako u tradičního městského prostředí. A taky jsme dokázali splnit velkou výzvu konkrétní situace. To se nakonec povedlo, takže nic neuvidíš, protože to vypadá jako naprostá samozřejmost: začlenili jsme do objemu bloku a do uliční fronty nedávno nahodile a bez rozmyslu postavenou obrovskou, ale nízkou distribuční trafostanicí. Takže místo proluk a slepých štítů, které měly být logickým důsledkem jejího hloupě umístěného solitérního objektu, jsme složitým, byť neviditelným konstrukčním řešením a léta trvajících vytrvalými jednáními vytvořili souvislý městský blok, ulici

bez proluk. Ta inkorporace trafačky do souvislé uliční fronty je největší profesní výkon mé kariéry. Za to patří díky všem zúčastněným, hlavně investorům a majitelům obou staveb. A protože našťastí nikdo nic nevidí, a tak o tom dramatu neví, poklepeme se po rameni a půjdeme o dům dál. Ten projektujeme v sousedství, je to vlastně další blok na plánovaném bulváru, tak tam snad jednou opravdu vznikne skutečné nové městské city, o němž snilo již meziválečné Brno.

A mimo Brno?

V Praze se nám společně s berlínskými přáteli a spolupracovníky Ivanem Reimannem a Thomasem Müllerem podařilo navrhnout a projednat podobu města na sto deseti hektarech brownfieldu v Holešovicích. To je v dnešní situaci, kdy u nás není možné projednat nic, další ne zcela běžný kousek. Je to ovšem zásluhou vedení Prahy, městské části Praha 7, IPRu a řady dalších stakeholderů. Schválení územní studie je prvním krokem vyžadovaným zákonem k provedení změny územního plánu, která umožní započít revitalizaci tohoto snad největšího brownfieldu naší země. Tento proces začal roku 1992 vypsáním urbanistické soutěže, takže pokud bude změna územního plánu v tomto komunálním volebním období přijata, bude konečně po více než třiceti letech jeho běhu umožněna zástavba obří prázdné plochy uprostřed metropole. A já jako spoluautor projednané územní studie skromně dodávám: její výstavba jako města!

Kdesi jsem o tobě četl, že se svou tvorbou snažíš dokázat, že je možné být konzervativní a moderní zároveň. Je to tak?

Nesnažím se nic dokazovat, ale je pravda, že pojmy konzervativní i moderní mne oba oslovují. Jednoduše nelze chtít nebýt moderní, protože moderní znamená soudobý. A architekt přece nemůže pracovat pro někoho jiného než pro své současníky. Utvářet přítomnost s respektem či ohledem k minulosti i budoucnosti, to je úkol architekta. Stavby jsou totiž nesmírně nákladná a zároveň trvalá záležitost, nedají se měnit dle módy či sezóny jako oblečení. Přitom je logické, že jedině na pozadí tradice je možná inovace. A že jedině živému a přirozeně se vyvíjejícímu jazyku je možné rozumět a jedině takovým můžeme, jak by se ještě nedávno řeklo, obcovat. Ono obcování je i základním očekáváním, které klademe na architekturu, ne? Tradice není kopírování forem, nýbrž kontinuita hodnot, a tedy zákonitostí či pravidel a jimi určovaných či formovaných charakterů staveb a prostředí. K vytvoření Místa je třeba dostatek síly, ale také ohleduplnosti. Jsem si jist, že je možné být soudobý, tedy moderní, a přitom být konzervativní, být součástí tradice a zároveň ji spolu s kulturou utvářet. Ale aby to bylo možné, musíš na druhé straně mít partnera, tedy kulturní společnost. Proto tu taky sedíme a děláme ten rozhovor, a proto taky píšu texty, které jsi shrnul a vydal v knížce, kterou na počátku rozhovoru zmiňuješ. Když teď někdo řekne, že jsem pyšný, tak možná jsem, ale jinak cítit, myslet a mluvit neumím. ■

František Mikš (1966), šéfredaktor revue *Kontexty* a nakladatelství Books & Pipes.